

Бібліотеки після деокупації. Як бути далі? Стратегія та відкриті питання

Після деокупації ми матимемо два основних напрямки необхідної роботи:

1. Функціонування бібліотеки як закладу: матеріально-технічна база, робота з документацією, підбір кадрів, налагодження та оновлення різновидів послуг та методів їхнього надання.
2. Бібліотека як соціальна інституція – робота з населенням. Психологічна адаптація мешканців громади, які є нашими клієнтами або ні, більшість з яких мають психологічні травми чи знаходяться під нав'язливим впливом окупаційної пропаганди.

Є суттєва різниця між бібліотеками, які пошкоджено або закрито вольовим рішенням місцевої влади чи керівників бібліотек, котрі відмовилися йти на співпрацю з окупантами, і тими бібліотеками, які сьогодні працюють на умовах російських загарбників, знищують українські фонди і радо приймають іншу літературу як “щедрий дарунок”.

У першому випадку керівництво бібліотеки одразу ставить перед собою завдання зібрати колектив, до якого залишилася довіра, разом з місцевою владою працювати над тим, щоб якнайшвидше відновити приміщення, і одразу починати працювати з населенням, не без допомоги професійного психолога.

У другому ж випадку виникає необхідність звільнити колаборантів та зібрати новий колектив, аби разом очистити бібліотеки від пропагандистської макулатури та знову ж таки зосередитися на роботі з людьми – змінити підхід, методи і тематику можливої роботи.

Звільнення колаборантів – окрема проблема, методика вирішення якої розробляється державою. Закон “Про кримінальну відповідальність за колабораціонізм” поступово оновлюється. Так, Закон “Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)” (№2108-IX), опубліковано в офіційному виданні Верховної Ради “Голос України” ще в березні.

Ми вже знаємо, що публічні заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора, невизнання поширення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Таким чином, директори, які відкрили заклади на умовах окупантів, точно не залишаться керівниками після деокупації. Як і їхні підлеглі, які публічно заявляли про свою позицію. А хтось навіть виступав на місцевому телебаченні з вдячністю “новій владі”. Якщо керівник пішов на колаборацію, усі його дії під час окупації є неправомірними. Після деокупації призначається новий керівник.

Є певна частина працівників, на яких не розповсюджується дія Закону №2108-IX, оскільки вони не були задіяні в публічних заходах в площині співпраці з окупаційною

владою. Такі працівники напевно можуть залишитися в штаті, але варто влаштувати чітку співбесіду та перевірку всіх обставин їх перебування на окупованій території.

Керівники бібліотек та їх працівники, які залишалися на посаді згідно українського законодавства, – перебували в евакуації, на простоті тощо – після проведення деокупації та стабілізаційних заходів повертаються працювати на свої місця.

Нормативні документи. Зміна керівництва тягне за собою й оновлення всієї документації.

Якщо уставні документи не збереглися, їх необхідно відновлювати через державні реєстри. Внутрішні нормативні документи найімовірніше доведеться розробляти наново.

Матеріально-технічна база. У якій послідовності нам відновлюватися? Варто побудувати пріоритети, згідно яких вимагати від влади і громади конкретних кроків, звертатися до грантових програм. Наприклад:

1. Приміщення/будівля. Бібліотека має отримати можливість десь працювати, навіть якщо її будівля зруйнована. Варто звернутися до влади за допомогою з розміщенням бібліотеки. Як варіант – починати працювати на базі гуманітарного штабу, який надаватиме соціальні послуги. Бібліотека може запропонувати свої послуги мешканцям громади, спираючись на власний досвід роботи в евакуації.
2. Інтернет. Доводимо, що бібліотека має пріоритет у під'єднанні до комунікаційних каналів. Першими Інтернет отримують органи місцевого управління, другими – бібліотеки. Адже люди потребують інформації. Управлінському апарату цим не буде часу перейматися, у них на першому місці будуть комунальні служби, логістика, медицина. Надання інформаційних послуг – від поновлення втрачених документів до розшуку зниклих рідних – це найперше завдання бібліотеки. В нагоді стане досвід бібліотек як Хабів цифрової освіти.
3. Обладнання (ноутбуки, комп'ютери, роутер тощо) – все, що необхідне для організації інтернет-послуг. Це швидше і дешевше, ніж чекати відновлення книжкового фонду. А електронний контент так само буде допомагати позбутися ворожих наративів і одразу почати працювати з людьми інформаційно та пропонувати український інформаційний контент мешканцям громади.
4. Фонди. Визначаємо потреби, звертаємося до партнерів тощо. Уже на сьогодні існують ініціативи щодо постачання українських книг на деокуповані території. Поки не почнуть роботу державні програми, варто заручитися попередньо з партнерами, волонтерами щодо швидкого насичення бібліотек книгами.

Дефіцит кадрів. Зрозуміло, що матимемо проблему оновлення колективу після звільнення колаборантів. Де брати стільки людей? Певно, це той момент, коли зміни мають бути на краще. Попередній колектив не виправдав себе. Є шанс сформувати нові команди працівників для вирішення оновлених завдань. Ми давно обговорювали, що в бібліотеці не обов'язково мають працювати винятково люди з бібліотечною освітою. Колективи бібліотек мають бути поповнені фахівцями інших професій: психологи, історики, філологи, журналісти, вихователі, фахівці з фізичного виховання тощо. Далеко не всі вони одразу влаштуються за професією і будуть лише раді знайти себе у бібліотеці, опанувавши основи за допомогою досвідченого бібліотекаря і доповнивши бібліотечну роботу своїми знаннями та навичками. Не боїмося брати на роботу й студентів чи громадських активістів з числа волонтерів. Свіжий погляд завжди був необхідний, а тепер – без нього ніяк.

Виокремимо для себе, без яких фахівців теоретично не обійдеться наша оновлена бібліотека?

Психолог. Маємо проблему ПТС або постокупаційну депресію – такий фахівець допоможе налагодити комунікацію з мешканцями громади.

ІТ-фахівець. Також необхідний, адже ми одразу позиціонуємо себе як центр надання інтернет-послуг, де необхідний догляд за технікою зокрема.

Історик. Ми з вами розуміємо, що працювати доведеться з населенням, сприйняття дійсності якого травмувала російська пропаганда. Саме через незнання багатьох історичних фактів люди найбільш чутливі до подібного впливу. Тож, необхідно заповнювати історичні прогалини, аби якнайшвидше викоринити ворожу пропаганду. Запланувати якомога більше дискусій, наприклад, з можливістю говорити і слухати.

Філолог/журналіст. Люди з навичками відеооператора стануть в нагоді для створення медіаконтенту, який допомагатиме створювати інформаційний простір, необхідний для повернення людей в український культурний контекст.

Як це може втілюватися практично. Чи повинні бути зазначені в штатних розписах бібліотеки такі фахівці? Ні. Якщо ви знайдете психолога, історика, ІТ-шника, які погодяться працювати у бібліотеці, їх можна брати офіційно і на посади бібліотекарів. У неідеальному світі, де ви знайдете не всіх, або не одразу, варто говорити про партнерство та співпрацю. На рівні волонтерства, різних домовленостей, меморандумів тощо. Швидко знайти заміну більшості персоналу, скоріш за все не вдасться. Варто запровадити співпрацю з клубними працівниками, волонтерами. Варто придивитися до проукраїнського активу громади та залучити його до роботи, незалежно від роду занять. Влаштувати на роботу не за фахом, а за бажанням щось робити. Спробуймо довіритися людям, які разом з нами сформулюють завдання і знайдуть спільне рішення щодо того, якою бути саме їхній бібліотеці після війни. Бібліотекаряю варто одразу змінювати парадигму “бібліотека для бібліотекаря/читача” на “бібліотека для мешканців громади/військових/представників стабілізаційних структур”.

Мобільність. Важливий компонент бібліотеки на деокупованих територіях. Аби працівники центральних бібліотек легше і частіше могли вирушати до філій, а різні бібліотеки могли обмінюватися активностями між собою – у нагоді став би бібліобус. Пересувна бібліотека, яка охопила б значно більшу аудиторію, ніж будь-яке приміщення, наявність якого для багатьох – відкрите питання.

Юридично складним є питання, як обслуговувати бібліобус, на балансі якої структури його тримати, якщо його все ж пощастить отримати. Як варіант – брати на баланс відділу культури чи ВА. Водій – зі штату ВА або за договором з тієї чи іншої організації. Можливий варіант залучення до обслуговування бібліобуса громадських та волонтерських організацій, оскільки знову ж – місцеві органи управління будуть максимально зосереджені на вирішенні соціальних питань та відбудові інфраструктури.

Можливі шляхи вирішення кадрових та організаційних завдань. На онлайнній нараді бібліотекарів Луганщини в евакуації зокрема звучала ідея меморандуму Української бібліотечної асоціації з Національною психологічною асоціацією. Треба лише чітко сформулювати можливе співробітництво. Це значно б спростило для колег усієї країни пошук фахівців, яких можна було б залучити до співпраці та доступ до ширших матеріалів для власних занять – арттерапії тощо. Бібліотекарям, які готові взяти на себе цей напрямок теж необхідні курси з психологічної підтримки, конфліктології, фасилітації.

Спеціалістів з обслуговування ПК – спершу доцільно організовувати комплексну службу IT-підтримки в громаді, які б допомагали налагоджувати комунікації та обладнання в усіх відновлюваних закладах (органи влади, школи, лікарні, бібліотеки тощо). Можна укласти договір на обслуговування, або домовлятися з фахівцями, які обслуговують відділ культури чи ВА.

Робота з людьми.

Переводимо фокус з розважального масового напрямку (фестивалі, флешмоби, конкурси) на індивідуальний розвиток критичного мислення.

Питання роботи з деокупованими територіями, і особливо з їхнім населенням, відкрите давно, після 2014 року. Є переконання, що після того, як завіса окупації спаде, люди, які опиняться у здоровому інформаційному просторі, поступово приходитимуть до тями. Але наскільки скоро – це надто індивідуально. Для когось можуть минути роки. Аби пришвидшити цей процес, бібліотечні працівники, спільно з психологічною підтримкою, могли б запланувати якомога більше історичних дискусій, зустрічей з психологічної терапії, тренінгів з медійної грамотності тощо. Тож декілька рецептів.

Організація клубів з вивчення історії. Важливий напрямок, який до вторгнення не був популярним в нашому регіоні. До цього напрямку варто залучати фахівців місцевих музеїв, вчителів, або ж обходитися силами самих бібліотекарів.

Бібліотеки як центри психологічної підтримки. Від навчання бібліотекарів базовим навичкам до розробки власних терапевтичних тренінгів і майстер-класів, спільно з залученими професійними фахівцями у цій галузі. У нагоді можуть стати і серіали від “Дія. Цифрова освіта”. Є надія, що вони оновлюватимуться за спільним запитом. Бібліотека має стати безпечним місцем, якому довіряють мешканці громади, до якого можуть звернутися за будь якою допомогою.

Напрямок “Бібліотека як хаб цифрової освіти” залишатиметься актуальним. У людей виникне потреба звертатися до реєстрів, фондів, органів влади за відновленням документів, банківських карт, отриманням соцвиплат тощо. То тут бібліотекар має бути готовим допомогти.

І наприкінці маємо зауважити. В нашому регіоні є люди і території, які знаходяться під окупацією з 2014 року. Здавалося б, ті, хто потрапив у подібну ситуацію після 24го лютого не мали б так швидко перевернути свою свідомість і довіритися загарбнику. На наше спільне розчарування, таких людей багато. Але підходи до взаємодії з людьми повинні бути різними до тих, хто декілька років “під гіпнозом” дезінформації, або декілька місяців і для тих, хто перебуває під російським нарративами декілька років. У випадку з другими – процес має бути більш поступовим, і як наслідок – більш довготривалим, тож вимагає окремого плану та прийомів взаємодії між бібліотекою та жителями цих населених пунктів.

Отже, які нагальні питання турбують нас сьогодні, коли ми думаємо про відновлення бібліотек на деокупованих територіях?

1. Необхідність більшої конкретики в застосування законодавства про колаборантів у бюджетних сферах, аби надійно і правомірно оновлювати робочі колективи закладів.
2. Можливість взаємодії з фахівцями психологами. Можливість навчання бібліотекарів особливим навичкам роботи з людьми, що пережили воєнні дії та окупацію.
3. Пілотні проекти щодо використання бібліобуса. Приклади вдалого використання пересувних бібліотек: досвід колег (скоріш за все, закордонних) та вирішення правових питань щодо функціонування такої послуги.
4. Постійна співпраця та обмін досвідом з колегами, які вже зараз оновлюють роботу на деокупованих територіях (Харківська, Київська, Чернігівська, Херсонська, Донецька, Запорізька області).
5. Зміни у статистичній звітності, з урахуванням умов, в яких опинилися заклади через повномасштабне вторгнення РФ.

**Активні члени Луганського обласного відділення УБА та
відділ науково-методичної роботи Луганської ОУНБ**